

mult nivelul de trai, tot mai numeroși oameni din afara domeniului profesional economic încep să recunoască și să înțeleagă acești termeni, până nu demult rezervați experților.

Eforturile de analiză și sinteză ale autoarelor sunt impresionante. Clasificarea sistematică, gruparea și explicitarea termenilor, exemplele multiple și comentarea fiecăruia dintre ele, bibliografia atașată fiecărui capitol, plurilingvismul surselor și, în special, introducerea unor lucrări și teorii ale autorilor ruși în domeniu fac din această lucrare o bogată resursă pentru cercetări ulterioare, mai ales din partea specialiștilor preocupați de interferența studiilor economice cu lingvistica aplicată. Pe de altă parte, lucrarea ar putea beneficia de pe urma unei editări mai scrupuloase, dat fiind faptul că, în varianta aceasta, unele bariere de ordin lingvistic fac lectura textului destul de dificilă pe alocuri. Chiar și așa, volumul își justifică cu prisosință utilitatea, având toate șansele să fie o publicație citată de către cei ce studiază fenomenul lingvistic în cadrul relațiilor economice internaționale.

IOANA-GABRIELA NAN

Universitatea „Babeș-Bolyai”

Facultatea de Științe Economice
și Gestiunea Afacerilor

Cluj-Napoca, str. Teodor Mihali, 58–60

ioana.nan@econ.ubbcluj.ro

CLAUDIA TĂRNĂUCEANU, *Gramatica limbii latine. Morfologia cu aplicații pe texte juridice*. Cuvânt-înainte de Mihaela Paraschiv, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, 251 p.

CLAUDIA TĂRNĂUCEANU, *Gramatică latină. Sintaxa (cu aplicații pe texte cu caracter juridic)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2019, 243 p.

Cunoscută în mediul academic prin implicarea în activitatea Societății de Studii Clasice din România, prin munca de catedră și, mai ales, prin liniile de cercetare explorate, Claudia Tărnăuceanu, conferențiar la Catedra de Filologie clasică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, a realizat, în timp, studii serioase și competente, creând legături și corespondențe între limbile română și latină din diferite epoci. O linie cu acces dificil este aceea a neolatinei cantemiriene, finalizată cu teza de doctorat *Limba latină în opera lui Dimitrie Cantemir, Vita Constantini Cantemyrii. Studiu lingvistic și literar*, elaborată sub coordonarea regretatului profesor Dan Slușanschi, publicată la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în anul 2008, și premiată de Academia Română, în anul 2010. A doua, nu mai facilă în abordare și explorare, este cea a discursurilor ciceroniene, din care a tradus, cu acribie, primul discurs împotriva lui C. Verres (*Marcus Tullius Cicero, In C. Verrem orationes / Discursurile împotriva lui C. Verres*. Ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv, note și comentarii, bibliografie, indici de Claudia Tărnăuceanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014), discursul împotriva lui Q. Caecilius (*Marcus Tullius Cicero, In Q. Caecilius oratio quae divinatio dicitur / Discursul împotriva lui Q. Caecilius numit „divinatio”*. Ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv, note și comentarii, bibliografie, indici de Claudia Tărnăuceanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013) și prima Catilinară (*Marcus Tullius Cicero, In L. Catilinam orationes quatuor / Cele patru cuvântări împotriva lui Catilina*. Ediție bilingvă, în colaborare, *Catilinara I*. Traducere, notă istorică, note și comentarii de Claudia Tărnăuceanu, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013). A treia linie de interes se constituie din acest fapt inedit, al întocmirii unei gramatici în două volume, morfologie și sintaxă, construite pe un corpus de natură juridică.

Pentru facultățile de profil și pentru cercetătorii care-și asumă actul îndrăzneț al tălmăcirii unui document de natură juridică, un astfel de material este nu doar binevenit, ci și foarte necesar. Dacă e să desprindem câteva profiluri din rândul celor ispițiți de acest domeniu fascinant, atunci tre-

buie să amintim, măcar în treacăt, eforturi similare conturate, în timp, ale unor universitari ca Felicia Ștef (*Curs de limba latină*, București, Academia de Management, Facultatea de Drept, 1993, 190 p.), Ștefan Cucu (*Limba latină pentru juriști. Curs practic*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2000, 91 p.), Vladimir Hanga și Mihnea Dan Radu (*Limba latină pentru juriști*, Cluj-Napoca, Editura Alabastră, 2008, 100 p.). Demersul Claudiei Tărnăuceanu depășește însă cu mult dimensiunile și aria de explorare a oricăreia dintre lucrările enumerate mai sus, prin aceea că urmărește fenomenul gramatical în evoluția sa istorică și activează un corpus cuprinzător, alcătuit din scrieri juridice, dar și de altă natură, „în care se fac referiri la chestiuni de natură juridică, acordând atenție și discursurilor, juridice sau politice, lucrărilor de retorică, istorie, filosofie, care fac trimiteri la aspecte de drept”. (*Sintaxa*, p. 10).

În ce privește periodizarea, trebuie spus că, lăsând la o parte lucrările juridice elaborate în mediolatină, latină umanistă și neolatină (de la sfârșitul secolului al XIII-lea până în secolul al XIX-lea), autoarea își concentrează atenția asupra etapelor de dezvoltare a limbii latine (*Morfologia*, p. 15 și urm.), intervenind asupra celor consolidate prin tradiție și propunând următoarea etapizare, conformă cu istoria dreptului: *arhaică* (a dreptului consuetudinar din perioada regalității, de la întemeierea Romei până în 451 a.Chr.); *preclasică* (din perioada istorică a republicii romane, de la 451 a.Chr. până la începutul secolului I a.Chr.); *clasică* (perioada de sfârșit a republicii și perioada principatului, de la începutul secolului I a.Chr. până la sfârșitul domniei lui Dioclețian, 305 p.Chr.); *postclasică* (perioada târzie a limbii latine, din 305 p.Chr. până la sfârșitul domniei lui Iustinian, 565 p.Chr.). În ce privește corpusul, se cuvine să adăugăm că, pe lângă exemplele extrase din autori îndobște cunoscuți oricărui latinist, ambele volume se bucură de excerpte generoase (și traduse) din *Corpus iuris civilis* (Berlin, 1889–1895), vol. 1. *Institutiones* (editat de Paul Krueger) și *Digesta* (editat de Theodor Mommsen); vol. 2. *Codex* (editat de Paul Krueger); vol. 3. *Novellae* (editat de Rudolf Schoell și Guilelm Kroll), dar și din *Instituțiunile* lui Gaius (publicate de Edward Poste, la Oxford, în 1904) sau din *Collectio librorum iuris antejustiniani* (3 volume, publicate la Berlin între 1878 și 1972 de Paul Krueger, Theodor Mommsen și Wilhelm Studemund (*Sintaxa*, p. 11)). Acesta este cadrul general în care se derulează investigațiile de natură gramaticală întreprinse de Claudia Tărnăuceanu pe parcursul celor 500 de pagini.

Asamblate pe această bază comună, cele două volume au fost concepute în mod diferit. Primul, *Morfologia*, expune și explică, în manieră didactică, întregul parcurs al acestui segment din gramatică, pe structura clasică: teorie, exemple, text, toate în strânsă legătură cu tema unității de învățare. Deschidem la întâmplare subcapitolul *Declinarea a V-a* (*Morfologia*, p. 62 și urm.). Explicația se desfășoară în jurul substantivului *dies* (zi) și este urmată de câteva observații. Exemplele constau în expresii de natură juridică, evidențiază cuvântul de interes și sunt dispuse pe două paliere. Mai întâi, enunțuri scurte, intrate în vocabularul juridic uzual: *dies ad quem* (termenul până la care), *dies incertus* (termen incert), *prima facie* (la prima vedere), *sub specie iuris* (sub incidența legii), *res extra patrimonium* (lucruri în afara patrimoniului). Al doilea set cuprinde extrase din autori consacrați, netraduse, ci propuse spre exercițiu: *Facile est accusare luxuriam*. (Cicero, *Pro Caelio*, 29), *Libertas inestimabile res est*. (Paulus, *Dig.*, 50.17.106). Textul, *Res corporales et res incorporales* din *Instituțiunile* lui Gaius este urmat, ca toate celelalte, de un vocabular latin-român. Se adaugă acestei structuri un capitol introductiv despre fonetică și unul final, de lexic juridic, incluzând termeni și sintagme.

Fără a reduce componenta didactică, volumul al doilea, *Sintaxa*, dezvoltă latura științifică. Teoretizările rămân ilustrate cu extrase din texte juridice, dar sunt întărite prin argumente de natură lingvistică extrase din lucrări de specialitate, aduse la zi. Capitolul privitor la propoziție se concentrează pe grupuri (verbal, nominal etc.) și pe relația centru-adjuncți, iar rolurile tematice sunt explicate conform *Gramaticii de bază a limbii române* (2016): *agent, pacient, temă, destinatar, beneficiar, experimentator, comitativ, posesor, rezultativ, sursă, separativ, direcție, parcurs, locativ, instrumental, țintă, mediativ, cauzal, stimul, motiv, modal* (*Sintaxa*, p. 38 și urm.). Toate exemplele sunt traduse în limba română, atât cele din corpus, cât și cele din lucrările de specialitate, redată în notele de subsol. Bibliografia, consistentă, include dicționare și lucrări de referință, din țară, dar, mai ales, din afară (lucrări în engleză, franceză, italiană), de la 1903 până la momentul de față. Cu alte cuvinte, avem în față o lucrare foarte modernă de sintaxă latină, pe care se pliază, în subsidiar, o sintaxă a limbii române.

Această gramatică a limbii latine, realizată de Claudia Tămănuțeanu în timp și dispusă pe două volume, constituie un tratat care nu ar trebui să lipsească din biblioteca niciunui specialist cu arie de interes în diacronie, în lingvistică romanică, în gramatică, în limbaj juridic ș.a.m.d. Este un instrument profitabil, pentru juriști, în special, pentru latiniști și romaniști, în general, un câștig din toate punctele de vedere și un reper temeinic pentru toate gramaticile de profil subsecvente.

MARCELA CIORTEA

Universitatea „1 Decembrie 1918”

Facultatea de Istorie și Filologie

Alba Iulia, str. Unirii, 15–17

marcela.ciortea@gmail.com

MARCELA CIORTEA, *Formele verbale nepersonale în Divanul lui Dimitrie Cantemir*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2018, 269 p.

Opera marelui principe cărturar al Moldovei a suscitat de-a lungul timpului interesul unui număr mare de cercetători din diverse domenii (limbă și literatură, istorie, geografie, religie, drept), care s-au aplecat cu sârguință asupra diverselor aspecte cuprinse în filele lucrărilor cantemiriene. Nu a fost neglijat nici studiul faptelor de limbă și stil cu ajutorul cărora umanistul român și-a exprimat ideile. Structurile lingvistice ale limbii române, pe care însuși Cantemir o considera „brudie”, au fost investigate de exegeți precum Emil Petrovici, Ștefan Giosu, Dragoș Moldovanu, Adriana Babeți etc. Încadrându-se în această linie de cercetare, care vizează analiza textului românesc al cărturarului, Marcela Ciortea a publicat recent, la Alba Iulia, un studiu amănunțit asupra unor aspecte lingvistice mai puțin abordate de cantemiologi (dacă nu cumva chiar ignorate de unii): formele verbale nepersonale prezente la Dimitrie Cantemir. Lucrarea selectată de autoare pentru această cercetare este prima din cele trei opere majore scrise în română, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, elaborată în tinerețe de viitorul principe, pe când se afla la Constantinopol. Opțiunea pentru analiza acestui text este justificată în finalul *Introducerii*, cercetătoarea considerându-l „suficient de cuprinzător”, „autentic”, „reprezentativ pentru însăși epoca de început a limbii române literare și a literaturii române” (p. 18).

La origine o teză de doctorat, studiul Marcela Ciortea are meritul de a fi nu doar o analiză amănunțită a formelor verbale de acest tip din lucrarea cantemiriană (mai precis, din primele două cărți), ci o abordare mai amplă, vizând înregistrarea evoluției unor structuri de la limba latină la cea românească a lui Dimitrie Cantemir.

Pe parcursul a cinci capitole, sunt inventariate formele verbale nepersonale din primele două cărți ale *Divanului*, examinate cu atenție din punct de vedere morfologic și sintactic, fiind urmărită și modalitatea în care contribuie acestea la realizarea figurilor stilistice.

În partea introductivă (p. 5–18), autoarea expune atât stadiul cercetărilor lingvistice asupra *Divanului*, cât și considerații de ansamblu asupra problematicei modurilor nepersonale în română, dezvoltându-și metoda de lucru și eșantionul cercetat. Precizează terminologia cu care operează, stabilind că modurile *nepersonale* sunt cele lipsite de un indice desinențial pentru marcarea persoanei (infinitiv, gerunziu, participiu, supin) (p. 16).

Infinitivului îi este dedicat primul capitol al volumului (p. 19–61), prima secvență fiind rezervată infinitivului latinesc. Interesul autoarei se axează pe structurile morfo-sintactice ale limbii latine care au fost moștenite în română, ca urmare, tratamentul infinitivului predicat al completivelor infinitivale nu este luat în considerare. În mod firesc, urmează o scurtă prezentare a evoluției aceleiași forme verbale în română și analiza detaliată a ocurențelor acesteia în *Divanul* cantemirian. Diversele ipostaze ale infinitivului românesc sunt discutate atât din punct de vedere morfologic, cât din punctul de vedere al întrebunțării.